

הקדמה

במתקפת ה־7 באוקטובר 2023 ביקש ארגון חמאס, בין השאר, לפגוע בסיכוי להגיע להסכם נורמליזציה בין ישראל לערב הסעודית. נשיא ארצות הברית לשעבר ג'ו ביידן טען אחרי פרוץ מלחמת 'חרבות ברזל' שפגיעה בנורמליזציה הייתה בין מטרות המלחמה של חמאס, והוסיף כי הצדדים הגיעו לפריצת דרך ערב מתקפת חמאס. עדות לכך שערב המלחמה הצדדים היו קרובים להסכם ביניהם הגיעה גם מצד ערב הסעודית, וכן נותר רושם כי למרות המלחמה הדלת נותרה פתוחה להסכם – בסיומה.

הנורמליזציה עודנה במידה רבה על הפרק כיום, כשנה וחצי מפרוץ המלחמה, עדות לחשיבותה בעיני הצדדים ולכך שהמניעים הבסיסיים שלהם בהקשר זה לא השתנו מהותית. לראיה, ממשל הנשיא טראמפ ממשיך את שהחל קודמו ועמל על הבשלת התנאים להסכם. ואולם התמונה המצטיירת במישור הפומבי שונה מעט: זמן קצר אחרי תחילת המלחמה הודיעו גורמים סעודים על השעיית השיחות עם ארצות הברית בדבר נורמליזציה עם ישראל. הייתה זו הכרזה צפויה שנוסחה בקפידה כדי לא לסתום את הגולל על התהליך, מצד אחד, ומנגד על מנת להראות שהממלכה אינה פסיבית לנוכח מראות המלחמה והיא מגלה אהדה למצבם של הפלסטינים ברצועת עזה, ולפיכך בוחרת לצנן את יחסה לישראל, לפחות כל עוד המלחמה נמשכת.

שלוש המדינות המרכזיות בתהליך – ישראל, ערב הסעודית וארצות הברית – חותרות, כל אחת מסיבותיה, להבשלת המגעים בנושא. ישראל מבקשת להעמיק את השתלבותה באזור באמצעות הסכם עם המדינה הערבית החשובה ביותר שעימה אין לה עדיין הסכם, והיא הכלכלה הגדולה במזרח התיכון ו"שומרת המקומות הקדושים לאסלאם". ישראל גם מקווה לגרום, באמצעות הסכם עם מדינה מרכזית כערב הסעודית, למדינות ערביות ומוסלמיות גם מחוץ לאזור לנרמל את היחסים עימה. ארצות הברית מבקשת באמצעות ההסכם לבסס סדר אזורי חדש בהנהגתה, כדי להקל עליה את ההתמודדות עם איראן וגם לאותת לבעלות בריתה, ובמקביל לסין ולרוסיה, כי המזרח התיכון נותר אזור השפעה אמריקאי מובהק. ערב הסעודית מצידה רואה בהסכם דרך לבצר את מעמדה וביטחונה, בעיקר מול איראן, באמצעות חיזוק היחסים עם ארצות הברית, ולקבל בתמורה לנורמליזציה עם ישראל שורת הטבות ביטחוניות ומדיניות, שללא השלמת התהליך כנראה תתקשה לקבל. גם אם חמאס לא הצליח להסיר לחלוטין מסדר היום את התהליך, הוא פגע במומנטום שלו ושינה את השיקולים של השחקנים השונים, בעיקר בכל האמור לשאלת "המחיר" שכל

צד יידרש לשלם כדי לגרום להבשלת המגעים לקראת הסכם. מבחינת ישראל ובעקבות המלחמה, ובפרט המרכזיות של הסוגיה הפלסטינית על רקע זה, מחיר הנורמליזציה עלה – הסכמה למתווה להסדר מדיני טריטוריאלי ישראלי-פלסטיני, קרי התוויית אופק מדיני במסגרת חזון שתי המדינות – ולפי שעה ממשלת ישראל מסרבת לשלמו.

גם המחיר שערב הסעודית נדרשת "לשלם" עבור נורמליזציה עם ישראל עלה, משום שכעת מצופה ממנה להרחיב את מעורבותה בזירה הפלסטינית ואף לתרום לשיקום ולייצוב רצועת עזה. זאת לצד הצורך להתמודד עם עמדת הציבור בממלכה ושל ציבורים במדינות ערב, שהקצינה ביחס לישראל בעקבות המלחמה. מאז תחילת מלחמת 'חרבות ברזל' הייתה זו ערב הסעודית שהכתיבה את ההתקדמות האיטית ואפילו ההשעיה של תהליך הנורמליזציה. בעת הנוכחית נזקקת ההנהגה הסעודית ללגיטימציה הקשורה בין השאר, אם לא בעיקר, לפעולותיה ולמדיניותה של ישראל בנושא הפלסטיני. לפיכך, תנאי סעודי שנוסף בהקשר זה הוא הגעה להפסקת אש קבועה ברצועת עזה ולסיום המלחמה. בראיית ערב הסעודית, כל עוד המלחמה נמשכת לא ניתן לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל.

בראיית ישראל וערב הסעודית כאחת, התפקיד האמריקאי בתהליך הנורמליזציה הוא לא פחות מקריטי, ויש מצידן ציפייה שארצות הברית תמשיך להוביל את המהלך האמור לעצב מחדש את המזרח התיכון, שהיא עצמה יזמה, ושתגלה במסגרת זו מעורבות ונוכחות עמוקות יותר במתרחש באזור, גם כדי לבלום את שאיפותיה החתרניות והלוחמניות של איראן. בה בעת, המשך המלחמה ברצועת עזה מגביר את הסבירות, שכעת אינה גבוהה, כי ארצות הברית וערב הסעודית תגענה להסכם ביניהן, ללא ישראל. תרחיש זה ישמוט מידי ישראל יתרונות רבים הגלומים בנורמליזציה ויעניק לסעודים דיווידנדים לא מעטים, חלקם בעייתיים מאוד בראייה ישראלית.

היות שחמאס ביקש, והצליח לפחות זמנית לפגוע בהתקדמות שחלה בסוגיית הנורמליזציה, נשאלת השאלה: מה מקומם והשפעתם של שחקנים, שלכאורה הם חיצוניים למהלך, על סיכויי הצלחתו בהמשך הדרך? זאת ועוד, יש להביא בחשבון תרחיש שבמסגרתו הסכם נורמליזציה ישראלי-סעודי לא יתממש. אילו תהליכים אזוריים ונסיבות גלובליות עשויים לגרום לכך? האם עצירת התהליך תיגרם עקב שינוי באינטרסים של אחד השחקנים המרכזיים, או שמא בעקבות מפעולה זדונית של שחקן לעומתי (ספווילר), בדומה לפעולת חמאס ב־7 באוקטובר 2023?

קובץ מאמרים זה מתמקד בעמדות ובאינטרסים של מדינות ושחקנים לא-מדינתיים כלפי נורמליזציה ישראלית-סעודית, בהשפעתם הישירה או העקיפה, השלילית או החיובית על

התהליך ובסיכויים להביא להבשלתו. חוקרי המכון למחקרי ביטחון לאומי מנתחים במאמרים המאוגדים בקובץ את האינטרסים של השחקנים השונים באזור ומעבר לו, אשר להם עניין בתהליך ואשר יושפעו מהשלכותיו. הקובץ מאגד דגשי ניתוח שונים, ולא תמיד ההערכות והתובנות עולות בקנה אחד ומובילות לאותן מסקנות, אך בכך באה לידי ביטוי מטרתו המרכזית – הנחת מצע מגוון ומורכב לחשיבה ולדיון.

תודה לתת־אלוף (מיל') אודי דקל, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי, על הערותיו המלומדות ועל הסיוע הרב לקידום הפרויקט. תודה לחוקרי המכון – כותבי המאמרים – על תרומתם לגיבוש הקובץ.

יואל גוז'נסקי, אפריל 2025